

**Les fronteres del Petit Príncep: a propòsit de
“Lo Petit Príncip traduït en alguerès de Carla Valentino”**

Francesc Feliu, Joan Ferrer, Blanca Palmada & Pep Serra
Universitat de Girona

La variant algueresa de la llengua catalana dona lloc al més petit i més allunyat dels territoris on avui és viva la llengua catalana. Es tracta d'un territori de frontera marcat, més que cap altre, per la gran complexitat dels contactes lingüístics que experimenta (al veïnatge del sard cal sobreposar-hi la llengua italiana que ostenta el rang de llengua oficial) i per l'aïllament que suposen la pertinença a un estat diferent i quasi 200 milles marines de distància del territori catalanoparlant més proper. El caràcter fronterer, per tant, hi és portat fins a l'extrem, com sigui que, a diferència de les altres fronteres de la llengua, el parlar de l'Alguer no experimenta cap mena de continuïtat territorial, per cap dels seus costats. Sense transicions dialectals, sense contacte natural amb parlants veïns, ni que posseeixin un estatus administratiu diferent, els catalanoparlants de l'illa de Sardenya mantenen encara –fins quan?– el llegat lingüístic dels seus predecessors. Malgrat l'estroncament contemporani de la transmissió familiar de la llengua, malgrat l'absència de les plataformes de promoció pública que comportaria un cert grau d'oficialitat, l'interès per la llengua pròpia és prou present en la societat municipal, i dona peu a iniciatives com ara la publicació recent d'una versió algueresa de la cèlebre narració de Saint-Exupéry.

Aquesta singular traducció, publicada l'octubre de 2015, ens serveix de pretext per analitzar, en el present treball, diversos aspectes de la caracterització històrica de l'alguerès, i per abordar una aproximació a les circumstàncies i les característiques actuals d'aquesta varietat del català.

1. La descripció fabriana del dialecte alguerès

Un article no signat, però que amb tota certesa és obra de Pompeu Fabra, publicat dins l'Enciclopèdia Espasa conté el que segurament és la primera descripció filològica del parlar de l'Alguer feta per un filòleg català, posterior a l'estudi de Pier Enea Guarnerio, “Il dialetto catalano d'Alghero” (1886) i anterior a l'estudi fonamental de Heinrich Kuen, “El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana” (1932-1934).

L'*Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana* editada a Barcelona per J. Espasa e Hijos Editores consta de 82 volums atapeïdíssims i de molts de volums de suplementos editats a partir de 1934. L'obra es va començar a publicar per fascicles el mes de maig de l'any 1907. El primer tom complet va sortir el mes de gener de 1908 i el tom 70 –darrer de la sèrie alfabètica– sortí l'any 1930. Cal dir que dos toms són dobles, de manera que aquest gegantí compendi del saber de principis del segle XX consta de 72 volums. Entre 1930 i 1933 es van publicar deu toms d'apèndixs. La idea de publicar aquesta enciclopèdia de dimensions tan desmesurades va sorgir quan Josep Espasa Anguera (1839-1911) va comprar els drets per poder adaptar en llengua castellana la cèlebre enciclopèdia alemanya *Konversations-Lexikon* de Brockhaus i Meyer.

Els articles de l'Enciclopèdia Espasa són anònims. Sols en dos toms –el 21, dedicat monogràficament a Espanya, i el darrer, tom 70– hi apareix una llista de col·laboradors de l'obra. Entre aquests hi figura l'eminent “Pompeyo Fabra, filòleg.”

Si mirem l'entrada *catalán, na* (tom 12, pàgines 436-437), cercant la que plausiblement havia d'haver estat la col·laboració *filològica* de Fabra a la gran enciclopèdia, hi trobem la indicació següent: “CATALANA (LENGUA Y LITERATURA) *Filol.*

V. el epígrafe correspondiente en el artículo ESPAÑA.” I, efectivament, en el densíssim tom 21 dedicat a descriure tota mena de realitats relacionades amb l’Estat espanyol –des de la geologia al clima, passant per la història i el comerç– hi figura una veritable monografia que porta per títol “El catalán y sus análogos.” Arribar a localitzar aquesta secció, però, en la indescriptible estructura d’aquell tom no és pas fàcil. Figura dins la “Tercera parte: España política.” Aquí, el primer capítol és dedicat al territori i el segon a la població. I dins d’aquest capítol de “población” la secció tercera és la que tracta de la “Filología (idiomas y dialectos españoles).” El primer apartat descriu “El castellano o espanyol” i el segon els “Idiomas regionales.” Dins d’aquesta subsecció es parla de la llengua basca, del gallec i, finalment, de “El catalán y sus análogos” (pàgines 444-450).

El treball, com ja hem dit, no va signat, però tota una sèrie de detalls de l’estudi ens permeten d’arribar a la certesa que ha estat redactat per Fabra.¹ La precisió científica de tota la descripció és molt notable, i ens crida l’atenció l’extensa nota que es dedica a la varietat algueresa, ben poc coneguda encara, en aquella època, entre els intel·lectuals catalans. Creiem que val la pena de reproduir el que Fabra va deixar escrit sobre la parla catalana de l’Alguer:

Alguerés. El dialecto *alguerés* es hablado hoy por una colonia que no pasa de unos 10.000 habitantes. El *alguerés* está con relación al catalán tomado como tipo lingüístico, como está el valenciano o el mallorquín. Uno y otro representan una etapa viviente de la lengua arcaica arrancada del tronco común en una época dada de la historia y llevada por los colonizadores a otras tierras donde ha arraigado y crecido siguiendo una trayectoria de evolución especial externa según las circunstancias. Pero esta evolución especial en el dialecto catalán de Alguer, como en el de otros puntos concernientes al idioma, no ha llegado a tan alto grado de desarrollo que haya desfigurado completamente el primitivo carácter del habla local. Prueba de ello es, sin duda, entre otras, que nuevos estudios comparativos podrán aducir, el hecho de haber podido fijar P. Guarneiro la procedencia de los moradores de Alguer con sólo analizar un caso lingüístico tan sencillo como es el de la pronunciación de las vocales átonas. Así, el citado autor, después de haber observado que en *alguerés* moderno, como en el dialecto de Barcelona, toda *e* u *o* átona se convierte respectivamente en *a* o *u*, concluye que fueron procedentes de Barcelona los primeros colonos establecidos en Alguer en 1354, durante el reinado de don Pedro *el Ceremonioso*, conclusión que apoya el hecho conocido de haber sido la ciudad de Alguer llamada con el sobrenombre de *Barcelonesa* por los antiguos. Obsérvese, no obstante, que por la apreciación lingüística de Guarneiro es errónea por lo que se refiere a la *e*, porque esta vocal no se convierte en *a* en el catalán central, sino que se convierte en una vocal neutra muy floja. Por lo demás, esta conversión de la *e* en *a* es una de las características vocálicas más notables del *alguerés*: *damá* (catalán *demá*), *parilj* (catal. *perill*), *prasó*, (catal. *presó*), *masura* (catal. *mesura*), *vanir* (catal. *venir*), *varé* (catalán *verí*), *famelja* (catal. *femella*), *cragut* (catalán *cregut*), *nabot* (catal. *nebot*), *capaljá* (catal. *capellá*), *éssar* (catal. *ésser*), *cunésar* (catal. *coneixer*), *para* (catalán *pare*), *mara* (catal. *mare*), *frara* (catal. *frare*), *proba* (catal. *pobre*), *caura* (catal. *caure*), *oma* (catal. *home*), *mestra* (catal. *mestre*), *metja* (catal. *metge*), etc. Fuera de esta particularidad, no hay que notar otra, como no sea una gran regularidad

¹ Vegeu Ferrer & Gómez-Ten (2007).

en la conservación de las vocales tónicas en su cualidad de cerradas o abiertas según sean largas o breves las correspondientes de origen latino. Esto, que puede decirse en términos generales de los dialectos extremos del catalán, ofrece en el central multitud de desviaciones principalmente por lo que toca a la *E* latina larga (cerrada) que se convierte en *e* abierta, pero que permanece cerrada en el alguerés: *téra*, catal. *tèla* ‘tela’; *agé*, catal. *havér* ‘haber’; *curésma*, catal. *quarèsma* ‘cuaresma’; *caréna*, catalán *carèna*; *tarré*, catal. *tarrèr* ‘terreno’; *varé*, catalán *verèno* ‘veneno’; *varéma*, catal. *verèma* ‘vendimia’; *burét*, catal. *bolèt* ‘seta’; *méza*, catal. *mèsa* ‘mesa’; *francés*, catal. *francès* ‘francés’, etc. Por otra parte, y respecto de la *O* breve tónica seguida de dos consonantes, la primera de la cuales es una nasal, la pronuncia el alguerés con toda regularidad como cerrada, mientras que el catalán central se inclina a la pronunciación abierta: *aspónja*, *espònja* ‘esponja’; *mónja*, catalán *mònja* ‘monja’; *raspònc*, catal. *respònc* ‘respondo’; etcétera, apartándose así del paralelismo que debiera guardar con la *E* breve (*vént*, *témps*, *dént*, *sént*, etc.) en el cual coinciden. En su consonantismo ofrece el alguerés algunas particularidades totalmente propias, no conocidas de los demás dialectos catalanes. Sobre manera notables son en este respecto los cambios históricos sufridos por la *T* y la *L* latinas en posición intervocálica: ambas se confunden hoy regularmente en una *r*: *NATALE*, *naral* ‘Navidad’; *CATENA*, *carena*; *LOETAMEN*, *llaram*; *PATELLA*, *parella*; *ALA*, *ara*; *SCALA*, *scara*. Las modificaciones, además, que sufren algunas consonantes como la *TR* de una parte y la *R* seguida de otra consonante por otra, no son de menor importancia que las anotadas y acaban de imprimir un rasgo especial al dialecto. Así, la *TR* se convierte frecuentemente en *rr* (*PULLITRO*, *pujerru*; *PETRA*, *perra*; etc.) y la *R* + cons. en *l* (*CARNE*, *caln*; *SARMENTUM*, *salment*). A esto puede añadirse el cambio en *r* manifestado regularmente por la *l*, pero sólo cuando la palabra no contiene otra *r* en cuyo caso la consonante no se altera: *CLAVUM*, *crau*; *FLAMMA*, *frama*; expuestas las características fonéticas del alguerés, cabe notar tan sólo la desaparición de la consonante final de palabra átona en expresiones como *to lus cavals* (catal. *tots els cavalls*), *tota las donas* (catalán *totes les dònnes*), etc. En cuanto a la morfología, son particularmente notables las formas masculinas *lu*, *lus* (catal. *el*, *els*) del artículo y las de los pronombres personales *meu*, *mea* (sing.), *meus*, *meas* o *mías* (pl.), *ton*, *tona* (sing.), *tous*, *tuas* (pl.), *sou*, *soa* (sing.), que suenan en catalán *meu*, *meva*; *teu*, *teva*; *seu*, *seva*. La conjugación ofrece también particularidades que separan al alguerés del catalán continental; entre ellas y como principales son dignas de notarse el presente de indicativo del verbo *ser* que se conjuga: *so*, *ses*, *es*, *sem*, *seu*, *so* o *son*. Los demás verbos forman dicho tiempo como sigue:

cantar	beure	dormir	finir
<i>cant</i>	<i>bec</i>	<i>drom</i>	<i>falnéx</i>
<i>cantas</i>	<i>beus</i>	<i>dromis</i>	<i>falnexas</i>
<i>canta</i>	<i>beu</i>	<i>drom</i>	<i>falnex</i>
<i>cantém</i>	<i>bajem</i>	<i>drumim</i>	<i>falnexám</i>
<i>cantau</i>	<i>bajeu</i>	<i>drumiú</i>	<i>falnexiu</i>
<i>cantan</i>	<i>beun</i>	<i>dromin</i>	<i>falnexen</i>

En todo el resto de la conjugación se suceden multitud de variantes y de contaminaciones de forma, la mayor parte de las cuales tienen sus raíces en el

indicativo. Como especiales del imperfecto de indicativo deben citarse las terminaciones *-ava* (*amava*), *-eva* (*rieva* = reía), *-iva* (*santiva* = sentía). De éstas solamente la primera correspondiendo al latín *-abam*, vive en el catalán del cual han desaparecido las otras que todo lo más son conocidas de los dialectos confinantes con el aragonés.

Fabra, però, no havia estat mai en terres de l'Alguer. I Coromines, el seu gran deixeble, que va voler trepitjar pràcticament totes les terres de parla catalana fent recerques lingüístiques i toponomàstiques, tampoc no hi va estar mai, cosa que constitueix un fet insòlit i ben difícil d'explicar en la biografia d'aquest personatge, fonament de tants dels treballs de la filologia catalana actual.

2. La consideració filològica d'una varietat singular

El parlar català de l'Alguer és fruit d'una història conflictiva i singular, que podem trobar sintetitzada en diversos treballs i en obres de consulta general.² Pel que fa al (re)coneixement acadèmic de la particularitat lingüística algueresa, tot va començar l'any 1864, en el context romàntic dels Jocs Florals de Barcelona, quan un home desconegut, l'arxiver de Càller Ignazio Pillito, va enviar una composició en prosa intitolada "El Consolat de Mar." A propòsit d'aquest fet, escriu Farinelli (2013, 523-524):

La composició, provinent de Sardenya i escrita per un desconegut que es trobava tant a fora del cercle d'intel·lectuals barcelonins, va desencadenar l'entusiasme i la curiositat dels renaixents. L'esdeveniment era la prova que la llengua era encara viva en un antic domini de la Corona d'Aragó. Es tractava d'un element tangible del passat gloriós de la nació, i una clara senyal de que la pàtria podia renàixer, dos dels factors claus en els nacionalismes romàntics, ben presents també en el *Risorgimento*. Mogut per una entusiàstica curiositat, Manuel Milà i Fontanals (1818-1884) va escriure a l'arxiver sard per tal de poder obtenir més notícies sobre l'autor de la poesia i la difusió del català a Sardenya. Pillito, utilitzant aquesta vegada l'italià, així responia:

La llengua catalana a Sardenya és coneguda únicament a la ciutat de l'Alguer, on encara avui és parlada per tots com a llengua pròpia des del 1354, any en el qual, fets fora d'aqueixa ciutat els antic habitants, la mateixa fou repoblada pels aragonesos. Ara, però, la llengua és molt corrompuda i adulterada, i no hi ha cap persona que sigui en grau d'escriure-la correctament. La llengua que jo vaig emprar en el meu escrit dirigit al Consistori dels Jocs Florals l'any 1864 és la més pura. Jo l'aprenguí no pas a través dels meus pares o dels llibres catalans, sinó amb la freqüent lectura i transcripció dels més antics documents aragonesos que es troben en aquest arxiu de Càller a partir de l'any 1323.

El savi Milà i Fontanals, doncs, per aquest fet ben atzarós havia conegut l'existència del parlar alguerès: Pillito, un erudit que no parlava català, imita la llengua catalana medieval dels documents que guardava en el seu arxiu i l'envia als Jocs Florals. Als barbuts de Barcelona, imbuïts de l'ambient romàntic en què vivien, els sembla que, de cop, es tornen a trobar en època de l'Imperi català per la Mediterrània. La història els

² Vegeu, per exemple, l'exemplar exposició que en fa la *Gran Enciclopèdia Catalana* (<http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0002585.xml>). La història de l'Alguer és també ben explicada en els llibres recents d'Antonio Budruni i Marcel A. Farinelli (2014), i hi ha informació important en la tesi doctoral del mateix autor (Farinelli 2013).

venia a trobar en forma d'un parlar català exòtic que havia sobreviscut a totes les catàstrofes.

Milà féu saber a l'arqueòleg i naturalista Francesc Martorell Peña (1822-1878), interessat per les cultures prehistòriques de la Mediterrània, que la llengua catalana sobrevivia a l'Alguer. Aquest erudit, el mes d'agost de 1868 anà a Sardenya amb l'objectiu d'estudiar el nurag de Palmavera. A l'Alguer conegué Josep Frank (1830-1900) –bibliotecari i professor d'institut, coneixedor de diverses llengües–, que fou el primer alguerès que va tenir un paper significatiu en les relacions entre l'Alguer i “los catalans” (pronunciat *catarans*), com es diuen els forasters catalanoparlants a l'Alguer. A partir de intercanvi epistolar amb Frank, Milà recopilà informació que li va permetre escriure un article a *Lo Gay Saber* (Milà 1869) que va donar a conèixer el fet lingüístic i històric als catalanistes de l'època.

El següent episodi d'aquesta història es produeix quan Víctor Balaguer, historiador romàntic i aleshores ministre d'Ultramar del Regne de les Espanyes, va nomenar el seu amic Eduard Toda (1855-1941) vicecònsol a Càller, amb l'encàrrec de recollir documentació de l'època de la dominació espanyola a Sardenya. El diplomàtic estigué a l'illa entre 1887 i 1890. Allí va entrar en contacte amb Josep Frank, i aquest el presentà a les persones més destacades del món social de l'Alguer de l'època: Antoni De Giorgio, Miquel Pretti Bruno, Antoni Adami i l'alcalde Rafael Casu. Tots eren membres del Consistori Municipal i gràcies a ells va tenir lliure accés als arxius de la ciutat –i a espoliar-ne una part. Toda va escriure diversos llibres sobre l'Alguer, entre els quals destaquen: *Un poble català d'Itàlia: l'Alguer* (1888),³ i *Records catalans de Sardenya* (1903). Farinelli expressa perfectament el sentit de l'obra de l'erudit de Reus: “Amb aquesta activitat de publicista i escriptor, Toda es va convertir ràpidament en un reconegut expert de Sardenya, creant un subgènere literari, una mena de literatura de viatges implementada amb la nostàlgia per la pàtria perduda, l'etnografia i l'historicisme.” (Farinelli 2013, 540).

Paral·lelament a les descobertes del filantrop reusenc, va manifestar-se l'interès dels lingüistes per la parla singular de l'Alguer. Un dels deixebles de Graziadio Isaia Ascoli, el gran estudiós dels “dialectes” italians, que es deia Pier Enea Guarnerio (1854-1919) va ocupar-se'n en dos estudis: “Il dialetto catalano di Alghero” (1886) i “Brevi aggiunte al lessico algherese” (1908), en els quals mostrà les relacions entre l'alguerès i el català, i la influència del sard sobre el primer.

D'ençà de la connexió establerta per Eduard Toda diversos erudits van mantenir i engruixir els lligams entre l'Alguer i Catalunya: per la part algueresa, Antoni Ciuffo –més conegut pel nom artístic de Ramon Clavellet– (1879-1912?), Carmen Dore (1869-1954), Joan Pais (1875-1964), Joan de Giorgio (1870-1916, a vegades anomenat Joan de Jordi) i Joan Palomba (1876-1953). Des del continent, les persones que van destacar més en l'interès de mantenir relacions amb l'Alguer durant les primeres dècades del segle XX van ser Francesc Matheu (1851-1938), director de la *Il·lustració Catalana*; Rossend Serra i Pagès (1863-1929), folklorista; Juli Delpont (1865-1924), escriptor i editor de la Catalunya Nord.

A partir de la segona meitat del segle XX, els estudiosos que han dedicat més esforços al coneixement i a la divulgació de la realitat cultural i lingüística de l'Alguer han estat Pasqual Scanu (1908-1978), Josep Sanna (1920-2010), Pere Català i Roca (1923-2009), Francesc Manunta (1928-1995), Rafael Caria (1941-2008), Antoni Nughes (1943), August Bover i Font (1949), Jaume Corbera Pou (1954), Eduard Blasco Ferrer (1956-2017), Joan Armangué i Herrero (1960), Andreu Bosch i Rodoreda (1964),

³ L'obra va ser reeditada en versió bilingüe pel lingüista i poeta alguerès Rafael Caria (1981).

Luca Scala (1966) i, darrerament, Francesc Ballone (1978). La bibliografia escrita per aquests estudiosos constitueix el nucli del coneixement científic actual de la llengua i la cultura de base catalana de la ciutat de l'Alguer, a l'illa de Sardenya.

3. La realitat actual de la varietat algueresa

Per aproximar-nos a la realitat actual de la ciutat sardocatalana, resulta de gran interès l'estudi "L'Alguer" d'Esteve Campus i Carla Valentino (2015). És una visió "des de dins": Esteve Campus (1956) és llicenciat en ciències polítiques i funcionari a la hisenda de la sanitat pública, i és el president d'Omnium Cultural de l'Alguer; Carla Valentino (1966) va estudiar el liceu clàssic i és professora d'alguerès, assessora lingüística i traductora. La seva versió de *Lo Petit Príncip* ens servirà com a plataforma de partida per a les constatacions lingüístiques que conformen la part final d'aquest treball.

La reflexió de Campus i Valentino és molt interessant perquè se situa en el cor d'un món absolutament singular des del punt de vista lingüístic: quin futur pot tenir una varietat lingüística com el català de l'Alguer en un món globalitzat? Com dirien alguns: *small is beautiful but big is powerful*. I aleshores, què?

L'Alguer és un món molt petit. Rafael Caria parla dels intel·lectuals algueresos de la primera renaixença (1898-1908) com a "*affetti da elitarismo piccolo borghese, invidie personali e incultura linguistica che determinarono la fine del primo movimento rinascimentista algherese*." (Caria 1987, 11). Els de la segona renaixença (1950-1970) no sembla pas, segons el judici ben documentat de Caria, que siguin mereixedors d'un judici més positiu: mai no van ser capaços d'anar més enllà del folklorisme "oportunist i conservador." La tercera renaixença, ja a les darreries del segle XX, és la que va encapçalar el mateix Rafael Caria, marcada per un estudi científic de la llengua i de la història, i per una vinculació més profunda amb les institucions i els grans filòlegs de Catalunya. Però en aquell moment el món alguerès ja havia experimentat una transformació molt profunda:

Cap a l'any 1900, l'Alguer era una vila que no arribava als 10.000 habitants. Gairebé tots parlaven alguerès i una bona majoria eren analfabets. Es dedicaven a les activitats tradicionals –pesca, pagesia i oficis artesans– en un món tancat dins les muralles de la ciutat medieval, sense gairebé contactes amb l'exterior. Fins a la dècada dels anys 60, la vida familiar i civil en els àmbits tradicionals es viu en llengua catalana. Durant la dècada dels 70, però, l'impacte del turisme i dels mitjans de comunicació massiva, sumats a una educació més estesa i exclusivament en llengua italiana, deixen la parla catalana de l'Alguer en una situació molt precària.

Avui, transcendent ja la segona dècada del segle XXI, Campus i Valentino parlen d'una *quarta renaixença*, identificable en

l'allargament de la platea formada de persones que a vari títol i per diferents motius s'ocupen de la llengua i de la cultura catalana de l'Alguer i de tantes persones que volen adquirir major coneixença lingüística històrica i cultural. És aqueixa la més important novetat del secul XXI, és a diure l'ampli panorama de persones que mostren de voler recuperar i utilitzar, no solament a un nivell col·loquial, la nostra llengua i això és evident i demostrable; i és lo fruit de l'incessant treball portat envant en aqueixos últims trenta anys de part de les associacions culturals presents a l'Alguer. Gràcies a aqueix treball de sensibilització, que analitzarem més envant, és creixida en manera significativa la consciència lingüística dels algueresos que participen als cursos d'alguerès organitzats de les associacions culturals, com Omnium Cultural de l'Alguer, i que assistin a les conferències i, més en general, a totes les iniciatives que venen

organitzades en ciutat en alguerés i en favor de l'alguerés. (Campus & Valentino, 91)

Segons aquests autors, doncs, han crescut la consciència lingüística i la sensibilitat per la salvaguarda del patrimoni lingüístic, i Òmnium Cultural de l'Alguer ha estat la principal institució cultural al servei de la llengua:

Ja de la sua fundació Ò. C. de l'Alguer [1993] té com objectiu portar l'ensenyament de l'alguerés en les escoles del territori i cercar en aqueixa manera de sensibilitzar los joves i sobretot les famílies a una recuperació de l'ús i de la transmissió intergeneracional de la llengua. Les primeres activitats se focalitzen pròpio en la formació lingüística dels ensenyants i en la creació de materials didàctics, i per aqueixa finalitat, en col·laboració amb la Universitat de Sàsser, naix lo Centre de Recursos “Maria Montessori.” (Campus & Valentino, 91)

Les dues grans iniciatives en l'àmbit de l'ensenyament van ser el Projecte Joan Palomba –portar la llengua a l'escola en un espai molt limitat: una sola hora cada setmana– i La Costura –una escola experimental en alguerès 60 %, italià 30 % i anglès 10 %.

Tanmateix, el projecte Palomba es va haver de suspendre el 2011 per manca d'interès de les escoles, i sols subsisteix avui La Costura. A més, com acabem de llegir, la transmissió intergeneracional de la llengua s'ha interromput completament i l'alguerès, diuen Campus i Valentino, és percebut per molts com “una llengua de vells”, “un dialecte d'emprar solament en l'àmbit col·loquial.” Una altra constatació alarmant:

Entre els algueresparlants són evidents los senyals del grau avançat del procés de substitució lingüística i de com l'alguerés ve considerat inferior i limitant respecte a la llengua italiana; són tantíssims los casos d'algueresos que, a part l'ambient familiar o amical, on apren l'alguerés a nivell col·loquial, cambien registre i utilitzen la llengua “oficial” en situacions formals o per conversacions importants: un complexe d'inferioritat lingüística evident. (Campus & Valentino, 97)

Rafael Caria afirmava, fa uns anys, i amb perfecte coneixement de causa: “El carrer fou la principal escola de català per als algueresos de totes les èpoques i fins als anys cinquanta del segle XX.” (Caria 2006, 42) A partir d'aleshores, les veus catalanes dels carrers i dels patis de les escoles de l'Alguer s'han anat apagant. Avui, per dir-ho amb unes paraules ben concises d'Andreu Bosch, “objectivament s'hi donen gairebé totes les circumstàncies que aboquen una llengua cap a la desaparició en un determinat ecosistema” (Bosch 2008, 174).

4. Sobre la formalització d'un dialecte en perill

La trista realitat sociolingüística no ha impedit, en els darrers anys, l'assoliment d'importants avenços en el camp de la descripció lingüística i de la fixació d'un model de referència formal per a l'alguerés. Des de l'Institut d'Estudis Catalans s'ha avalat una proposta molt interessant: *El català de l'Alguer: un model d'àmbit restringit* (2003). El professor Joan Martí i Castell, aleshores president de la Secció Filològica de l'IEC, afirma en la *Presentació* del volum:

La Secció Filològica ha volgut avalar la proposta que li féu el Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori, de l'Alguer. El senyor Luca Scala n'és el principal responsable; des de la sensibilitat algueresa i amb un coneixement sòlid de la llengua, ha elaborat un model que destaca d'una manera ponderada

les peculiaritats més singulars i genuïnes del dialecte en tots els nivells: el fonètic, el morfosintàctic i el lèxic. Els professors Jordi Carbonell, Josep Vallverdú i Joan Veny, tots tres membres numeraris de l'Institut d'Estudis Catalans, han format la comissió supervisora que ha afavorit científicament l'establiment de les solucions que per raons històriques, culturals i socials conformen l'estàndard d'aquest parlar illenc. (IEC, 12)

La *Introducció* de la dita obra explica de manera magnífica la raó de ser lingüística de la proposta:

És evident que el català de l'Alguer presenta una situació molt singular respecte a la dels altres dialectes catalans. El veïnatge del sard, amb freqüents immigracions de parlants d'aquesta llengua, sobretot des del segle XVI, va provocar un intens contacte que va anar canviant al llarg dels segles elements gramaticals i lèxics de la modalitat algueresa, tot conservant, però, la seva estructura bàsicament catalana. Des del segle XVIII, el superstrat italià afegiria altres clivelles al sistema que l'allunyament geogràfic de l'antiga metròpoli i l'escolarització i precarietat mediàtica en català difícilment podien frenar.

Atesa aquesta peculiaritat, era evident que, a més del model formal de llengua d'àmbit general obert especialment al conreu literari i científic, calia establir els criteris per a la formació d'un estàndard d'àmbit restringit, respectuós amb l'ortografia i que integrés elements gramaticals i lèxics de la llengua col·loquial en un model participatiu, en el qual els catalanoparlants de l'Alguer se sentissin representats.

El model d'estàndard restringit que es proposa és pensat especialment per a l'escola i reflecteix l'experiència de diversos centres d'ensenyament; també se n'han de beneficiar publicacions locals, productes de literatura popular, etc. Comprèn un sistema gramatical i lèxic que parteix de la genuïnitat entesa com a conjunt de mots i formes compartits per la resta del català, però també de mots i formes manllevats especialment al sard que, en general, duen un pòsit de segles de vida (alguns dels quals traspassats al català estàndard general, com *llumí* i *fedal*) i que el poble alguerès catalanoparlant considera part del seu patrimoni cultural. D'altra banda, el respecte absolut per la normativa ortogràfica deixa la porta oberta al fàcil accés al català estàndard general. Tanmateix, l'Institut d'Estudis Catalans creu recomanable el contacte progressiu amb la llengua general des de l'inici de l'ensenyament del parlar local fins a assolir el coneixement del català estàndard. (IEC, 15)

La fixació d'un subestàndard alguerès, apte per a l'ensenyament i per a la producció de textos d'un cert grau de formalitat homologables als que es produeixen, amb una certa tradició, en altres parlars catalans "perifèrics" s'ha pogut dur a terme gràcies a una prèvia fixació definitiva dels trets lingüístics que caracteritzen el dialecte local. Són a l'abast del públic general diverses caracteritzacions del parlar alguerès, i seria sobrer de fer-ne aquí una síntesi. Basta referir, a tall d'exemple, el treball recent de Joan Veny i Mar Massanell (204-216), que juntament amb el llibre d'Andreu Bosch (2002), i el ja citat opuscle de l'IEC (2003) ens proporcionen una descripció lingüística de l'alguerès del segle XXI.

L'estabilitat gramatical, tanmateix, no sembla pas que pugui assegurar-se en un sistema lingüístic de les característiques del català alguerès. La formulació d'un model de referència per part de l'Institut d'Estudis Catalans contribueix, sens dubte, a

consolidar uns trets com a representatius de l'especificitat local i a bescantar-ne d'altres, que no s'han considerat rellevants o dignes de consideració. Aquesta és, en essència, la funció normativa de les institucions de la llengua, i de l'establiment dels registres formals (o semi-formals) en general. Però en unes circumstàncies com les actuals, que ja hem explicat, a banda del futur incert del dialecte alguerès mateix és incerta també la fesomia que podrà acabar tenint aquest dialecte en el futur, inserit en un entorn lingüístic tan complex per la concurrència del sard i de l'italià, allunyat geogràficament i políticament de la part més substancial del domini català, llançat sense quasi cap barrera de protecció a la dura competència global d'un indret altament turístic.

El català de l'Alguer és segurament la varietat més fronterera de la llengua catalana. És de fet una varietat ultrafronterera, que experimenta moltes de les característiques típiques dels parlars de frontera, però dutes a l'extrem: interferència dels parlars veïns, poc prestigi social, vinculació estreta de la llengua amb les formes de vida més locals i tradicionals, etc. Hi ha una diferència molt rellevant, tanmateix, respecte de la majoria dels parlars fronterers: la consciència absoluta, per part dels catalanoparlants algueresos, de la pertinença a la llengua catalana. Això fa especialment interessant la seva situació, més encara que la d'altres illots lingüístics que existeixen a Itàlia, que no són percebuts per molts dels seus parlants com a part de cap entitat lingüística superior ni tenen al costat la referència d'un corpus normatiu general de la seva llengua. El català, malgrat les mancances evidents en la seva protecció i projecció, i a pesar dels inconvenients que deriven de la seva magnitud, ubicació i situació sociolingüística, és una llengua que ha assolit un grau elevat d'institucionalització i pot exercir una influència en la parla de l'Alguer en la mesura que els seus ciutadans acceptin aquest referent i s'hi considerin vinculats.

L'alguerès, en definitiva, podrà esdevenir en el futur un conjunt delimitat de trets de color testimonials en un català cada vegada més "normal" que es consolidi en el petit territori del nord de Sardenya, o esdevindrà un residu local més o menys rastrejable en l'italià d'Alguero. El temps ho dirà. El que molt difícilment podrà tornar a ser l'alguerès és allò que va ser tant temps, en l'època en què les llengües podien viure amagades en l'ús oral. El dialecte alguerès ha mort, com quasi tots els dialectes, en realitat, i el que està en joc és la consolidació d'un neodialecte particular –prenem aquest terme tan il·lustratiu que va encunyar el professor Cortelazzo (1969)– que pugui arrencar-se amb la resta dels parlars catalans contemporanis.

Avui som molt probablement, per raons generacionals i ambientals, en el moment més crític, i per això totes les expressions culturals recents d'aquesta varietat lingüística mereixen la nostra atenció. En elles podem trobar-hi, tal vegada, un averany de la seva dinàmica futura. Per això, i amb la finalitat d'il·lustrar i ponderar el que podríem convenir a anomenar "les fronteres" actuals d'un parlar tan singular, hem volgut fer una comparació completa entre la traducció *en alguerès* de *Lo Petit Príncip* feta per Carla Valentino (Saint-Exupéry 2015) i la traducció *catalana* més recent d'aquesta obra –*El Petit Príncep*–, publicada per Anna i Enric Casassas a finals del segle XX (Saint-Exupéry 1998) i reeditada diverses ocasions en els darrers anys.

5. Un acarament lingüístic il·lustratiu

És probable que la llengua de *Lo Petit Príncip* constitueixi una aproximació força precisa a la realitat actual del parlar de l'Alguer o, per dir-ho més exactament, a la representació d'aquest parlar que pot ser percebuda com a més autèntica per part dels catalanoparlants algueresos. La proposta lingüística que fa la traductora, que no és pas la del *model restringit* de l'Institut d'Estudis Catalans, ens sembla un intent del tot realista, que respon segurament a allò que de debò és possible a l'hora de formalitzar la

varietat del català que és viva a l'Alguer. Valentino, que voreja la cinquantena, pertany a una generació que ja no va jugar a carrer en català –allò que, segons Caria, havia estat sempre la principal escola del català– perquè als anys setanta ja no s'hi jugava, al carrer; perquè va créixer amb la televisió i amb tots els altres canvis que van transformar tan profundament les formes de vida a Europa durant el darrer terç del segle passat. L'alguerès que ens proposa reflecteix, en la seva discrepància respecte al model general, una estratègia ben interessant i ben concreta per a la representació de la particularitat lingüística que els algueresos podrien assumir i compartir. Una visió, si voleu dir-ho així, del dialecte alguerès del segle XXI.

La descripció de model lingüístic de *Lo Petit Príncip* la podeu trobar detallada a continuació, a partir del buidatge que hem fet de totes les divergències respecte de la traducció catalana dels Casassas, que podem considerar representativa d'un model de català actual, neutre i general. El text de l'obra és relativament curt, i permet fer aquest exercici “filològic.” Marquem la lliçó algueresa en negreta, seguida del número de la pàgina on es troba, i posem la lliçó corresponent en els text del germans Casassas a continuació, separada per una plec (|). Generalment indiquem sols la primera aparició d'un determinat fenomen o opció lèxica. Ordenem els materials, en la mesura que és possible, segons els apartats gramaticals convencionals, amb el benentès d'acceptar un cert grau d'arbitrarietat inevitable atès que un mateix fenomen podria incloure's en diverses seccions. Les discrepàncies lèxiques, com es pot observar són les més nombroses, i les gramaticals se circumscriuen sobretot al terreny de la morfologia.

Fonètica: Hi trobem rastres sols de la despalatalització de *ll* (lapis (7)|llapis) i del manteniment (per l'accentuació gràfica) del timbre tancat en les *e* tòniques procedents de E llarga i I breu llatines (com en el català occidental): alguerés (4).

Morfologia:

- Divergències en el gènere d'alguns noms: **les sues colors** (28)|els seus colors; **les tigres** (29)|els tigres; **un orde** (34)|una ordre
- Plural en *-os*: **altros** (14)|altres; **a aquellos que** (18)|als qui
- Plural masculí dels proparoxítons llatins en *-ns*: **hòmens** (34)|homes
- Sufix particular per als diminutius: **plantutxa** (21)|branquilló
- Manteniment de la forma clàssica de l'article masculí: **lo millor amic** (5)|el millor amic
- Demonstratius de proximitat: **aqueix, aqueixa** (5)|aquest, aquesta
- Forma etimològica del possessiu femení: **la mia obra** (7)|la meva obra; **culpa mia** (10)|culpa meva; **les mies** (13)|les meves; **casa tua** (14)|casa teva
- Formes pròpies del possessiu masculí: **del sou tresor** (14)|del seu tresor; **tou petit planeta** (24)|al teu petit planeta; **lo tou llantió?** (45)|el fanal?
- Formes dels numerals: **u dels dos** (11)|un dels dos;
- Indefinits i quantitatius: **he pensat un bell poc** (7)|hi vaig rumiar molt; **mai arrés de soles** (8)|mai res, totes soles; **altro** (8)|altre; **és assai útil** (8)|és molt útil; **assai de prop** (8)|de molt a prop; **ni un** (8)|cap; **calqui cosa** (10)|alguna cosa; **de qualsessia terra**(10)|de cap terra; **és assai malalta** (11)|està molt malalt; **de massa a lluny** (14)|de gaire lluny; **en ningun lloc** (26)|enlloc; **rei per calqui u** (34)|rei d'algú
- Els interrogatius: **quals són los jocs...?** (17)|quins jocs...?; **a qui cosa serveixen?** (25)|de què serveixen?
- Formes particulars dels pronoms personals forts: **mosaltros** (18)|nosaltres; **ellos “regnen”** (43)|regnen

- Ús extens de la forma plena dels pronoms febles: **ne trobava** (8)|en trobava; **me trobava** (10)|estava; **no me pareixeva** (10)|no semblava; **disenya-me** (10)|dibuixa'm; **havia cercat de ne saber demés** (14)|em vaig esforçar per saber-ne més coses; **vos podeu** (14)|us podeu; **te rentar** (21)|arreglar-te; **lo foreda** (21)|el forada; **perdona-me** (32)|perdona'm; **si vos pregont** (36)|si us pregunto
- Les formes particulars *mos* i *lis (hi)*: **mos preocupem** (18)|ens ocupem; **mos causen** (32)|ens provoquen; **mos érem posats** (68)|ens vam posar; **lis hi he demanat** (7)|els vaig preguntar; **lis hi feva por** (7)|els feia por; **lis hi donar explicacions** (8)|haver-los de donar sempre explicacions
- Absència de desinència en la persona 1 del present d'indicatiu: **deman** (5)|demanó; **tenc** (5)|tinc; **prov** (19)|faig provatures; **administr** (44)|administro; **compt** (44)|compto; **escriv** (44)|escric
- Altres formes pròpies del present d'indicatiu: **de quin planeta sés?** (14)|de quin planeta ets?; **sep** (19)|sé; **coneix** (26)|conec; **no'l sep més...** (42)|ja no ho sé; **viv** (43)|visc; **faç** (43)|faig; **tric** (66)|trio; **dormin** (7)|dormen; **repitin lo que se lis hi diu...** (56)|repeteixen el que els dius...
- L'imperfet d'indicatiu de la 2a i 3a conjugació amb reforç antihiàtic per analogia amb la 1a: **teniva** (7)|tenia; **dieva** (7)|deia; **feva** (7)|feia; **sabiva** (8)|sabia; **pareixeva** (8)|semblava; **voliva** (8)|volia; **compreneva** (8)|comprendria
- Formes del futur formades sobre un infinitiu velaritzat analògic: **siguerà sufficient** (12)|n'hi haurà prou; **dongueré** (14)|donaré; **aniguerà** (14)|anirà; **pretengueré** (36)|exigiré; **pogueràs** (61)|podràs
- Formes del condicional formades a partir d'infinitius velaritzats analògics i terminació també analògica amb l'imperfet: **tengueriva de** (8)|hauria de; **se tengueriven de posar** (20)|s'haurien de posar; **corririven** (22)|corrien; **volgueriva** (36)|voldria; **anigueriva** (67)|aniria
- Altres formes particulars per al futur: **perderà** (14)|perdrà; **diuré** (27)|que dir-li; **quan m'haveràs adomesticat** (61)|quan m'hauràs domesticat
- Reforç velar antihiàtic en algunes formes del present de subjuntiu: **cambigui** (50)|canviï
- L'imperfet de subjuntiu interferit per l'italià en la terminació: **m'interessessi** (8)|m'interessés; **fossi** (10)|fos; **poguessi parèixer** (10)|semblés; **venguessi** (13)|venia; **entenguessi** (13)|sentís; **havessi impressionat**(14)|sobtava; **m'obeïssi** (35)|m'obeís; **beïssi** (49)|begués; **facessi** (71)|fes
- Pervivència de formes clàssiques a l'imperatiu de la 1a conjugació: **imaginau-vos** (10)|imagineu-vos; **aconsellau-lis-hi** (53)|aconselleu-los
- Terminacions pròpies a l'imperatiu singular: **repiti** (26)|repeteix; **bati les mans** (40)|pica de mans;
- Participis regulars analògics: **vivides** (7)|viscudes; **vivit** (8)|viscut; **coneixut** (8)|conegut; **ha impost** (17)|va imposar; **pareixut** (18)|hauria sonat; **estrinyit** (25)|fort
- *I* antihiàtica en alguns gerundis: **moient la cadira** (46)|fent córrer la cadira
- Inhibició de l'extensió del model incoatiu entre els verbs en *-ir*: **lligi** (19)|llegeixi; **corrig** (5)|corregeixo
- Extensió de l'increment incoatiu entre els verbs de la primera i segona conjugació: **m'ocupeig** (26)|m'ocupo; **tolereig** (36)|tolero; **los resolveix tots** (55)|els resolc tots

Sintaxi:

- Ordre i col·locació dels pronoms febles: **li fer saber** (14)|fer-li saber; **menester a lis hi diure** (18)|els heu de dir; **pens pròpia de me n'anar** (37)|em sembla molt que me'n vaig; **on los trobar** (55)|on trobar-los; **per se n'arrecordar** (64)|per recordar-se'n; **si calqui u ne lis hi treu** (66)|si els la prenen
- Elisió de pronoms febles: **pot comprendre tot** (5)|ho pot entendre tot; **poguessin comprendre** (8)|ho poguessin entendre; **m'han revelat tot** (13)|m'ho van revelar tot
- Representació pronominal del valor neutre: **te'l prohibeix** (34)|t'ho prohibeixo; **no'l puc saber** (48)|no ho puc saber
- Ús del verb *ser* com a auxiliar: **és estat** (5)|va ser; **són estades minyons** (5)|han començat essent nens; **és estat així** (8)|així va ser; **m'era descoratjat** (8)|m'havia desanimat; **m'és servida tant** (8)|m'ha servit molt; **si te sés perdut** (8)|si t'has perdut; **com si me fossi davallat** (10)|com si m'hagués caigut; **me só dormit** (10)|em vaig adormir; **só reseixit a fer d'ell** (10)|vaig arribar a fer-ne; **me só meravillat d'entendre** (11)|em vaig quedar de pedra en sentir; **sés caigut del cel?** (14)|has caigut del cel
- Distribució de *ser* i *estar*: **era ben contenta** (8)|estava ben contenta
- Preferència pel perfet: **he vist** (7)|vaig veure; **han respost** (8)|van respondre; **he disenyat** (8)|vaig dibuixar; **he tengut** (10)|vaig tenir; **m'havien desanimat** (10)|em van desanimar
- Preferència pel plusquamperfet: **m'havia respost** (11)|em va respondre; **havia somrís** (12)|va somriure
- Usos preposicionals: **llibres per minyons** (5)|llibres per a nens; **viu en França** (5)|viu a França; **en aquí** (10)|aquí; **complicat per a mi** (14)|complicat per mi
- Construccions de possessió: **presència d'ell** (14)|la seva presència; **on és mi** (16)|la casa meva; **demanes d'ellos** (18)|preguntes; **dels recors d'ellos** (49)|dels seus records
- La perífrasi d'obligació: **per què mos tengueriva de fer por un boneto?** (8)|per què hauria de fer por un barret?; **he tengut de triar** (8)|vaig haver d'escollir; **no vos tenia d'olvidar** (10)|no heu d'oblidar
- Construcció comparativa: **era més isolat d'un naufrag** (10)|estava molt més aïllat que un naufrag
- Expressió de l'ordinalitat: **lo de cinc dies** (25)|el cinquè dia; **lo de cinc planetes era assai curiós** (45)|el cinquè planeta era molt curiós
- Expresions temporals: **sis anys fa** (10)|fa sis anys

Lèxic:

a pena (10) amb prou feines	adomesticar: no só adomesticat (59) no estic domesticada
abijar-se: s'abijar (26) adonar-se	aeroplans (8) avions
acollir (44) collir	afets, home d' (42) home de negocis
acostar: s'era acostat amb el cap (12) va vinclar el cap	agraïbles (32) agradables
adiós (32) adéu	aguardar (24) esperar
adjunir: havia adjunit (16) va afegir	aguindar: aguindades (27) adornades

aixecar: aixequen gallines (59)|crien gallines
al mateix mentres (28)|al mateix temps
amarador d'aigua (29)|regadora d'aigua
amarar: havia amarat (32)|va regar
amesclar: amescles (26)|barreges
amuntonar (52)|encabir
apuntament, l' (76)|la cita
arbretos (22)|arbusts
arena (10)|sorra
ària sèria (10)|aire greu
aritmètica (8)|càlcul
arraonables (35)|raonables
arraonar: arraona (44)|raona
arrecordar-se: se n'arrecorden (5)|se'n recorden
arrecords (19)|records
arrestar: hi era arrestat mal (48)|estava decebut
arrestar: só arrestat ben sorprès (12)|vaig quedar ben parat
arronsar: no l'havia arronsat (32)|l'absència de retrets
arruïnjada (78)|rovellada
assetiar: s'assetiava (28)|s'ajustava
assimitjar: assimitja (19)|s'hi assembla
assimitjar: s'assimitgen (60)|s'assemblen
atrivir: m'atriviva (75)|gosava
atzardar: no t'atzardes (10)|no t'atreveixes
avisar: l'avisava (17)|l'anomena
ballar: ballava el cap (14)|movia el cap

bastança, a (44)|bastant
bell poc: un bell poc de temps (13)|molt de temps; **per un bell poc** (14)|va durar molta estona
bèsties enteres, les (7)|la presa tota sencera
betzarres (41)|estranyes
bol·ló (25)|cargol
boneto (8)|barret
botó (28)|poncella
botza: botzes (72)|esbossos
brevetar (44)|patentar
bril·lar: bril·len (43)|brillen
brugir: brugen (32)|cremen
bruixa de fumerol (71)|penell
caça, vanen a (59)|cacen
caçar: s'ésser feta caçar (29)|haver-se deixat sorprendre
calentura (68)|febre
campi tant temps, que (12)|que visqui molt de temps
capitar: és capitat que (58)|resulta que
carovana (55)|caravana
carrar (77)|endur-me
carrar-se'n: se'n carressi (19)|s'endugués
cas, per (13)|per casualitat
cascar: cascant (28)|fent un badall
cego: cegos (72)|cecs
cercar de fer (10)|mirar de fer
cigareta, la (42)|el cigarret
colació (28)|esmorzar
colgades del sol (24)|postes de sol
commovent (28)|commovedora

- commovir** (31)|entendrir
- còmods, eren assai** (32)|li anaven molt bé
- comparir: era comparit** (59)|va aparèixer
- compatir: ja l'estava compatint** (41)|ja el planyia
- confiança** (14)|confidència
- confundir: tu confundis tot** (26)|ho confons tot
- confundit** (29)|confús
- consegna** (45)|consigna
- consiguir: consiguin** (66)|persegueixen
- contentesa** (61)|felicitat
- coratge, s'havia fet** (51)|es va tornar a animar
- correntes d'ària, les** (29)|els corrents d'aire
- corrir** (75)|córrer
- corros** (12)|banyes
- coses de cada manera** (60)|tota mena de coses
- costum** (17)|roba
- creixir** (20)|créixer
- creure de: que creuen del conèixer** (18)|es pensen que el coneixen
- curiosa** (10)|especial
- curioses, són verament** (38)|són molt estranyes
- dabaixar** (73)|baixar
- dat que** (10)|com que
- davero, de** (58)|de veritat
- dèdica** (5)|dedicatòria
- demanar: m'havia demanat** (14)|em va preguntar
- desbarrassar** (21)|desfer
- despagar: despagada** (42)|apagat
- despagar-se: se despaguessin** (26)|s'apaguessin
- despagat** (32)|apagat
- desplaier** (46)|recaça
- despreciar: sigueriva despreciat** (46)|el menystindrien
- desvitar** (25)|afluixar
- disiny** (7)|dibuix
- diventar: puc divertir** (19)|em puc tornar
- divertent: això és divertent** (14)|mira que curios...
- donques** (8)|per això|d'aquesta manera;
i donques (8)|aleshores ja
- dubitar** (30)|dubtat
- dúbiu: tenc dúbiu** (19)|em fa dubtar
- ecco** (58)|heus aquí
- embriagoni** (41)|bevedor
- emparar: he emparat** (8)|vaig aprendre
- emparat** (10)|après
- empleo** (45)|ofici
- empromesa, l'** (72)|la promesa
- en peus** (10)|dret
- enfado: donaven enfado** (27)|molestaven
- enfaltar: sigueriva assai enfaltada** (58)|com s'enfadaria
- engiro** (48)|al voltant
- engolir: s'estava engolint** (7)|empassant-se
- engolir: u se n'engoli una** (67)|te n'empasses una

enguiriat lo coll (75)|envoltat el coll

enllumenar: s'enllumenava

(12)|s'il·luminava

entendre: l'entenc a de nit (37)|la

sento de nit

entre ell (45)|a si mateix

enuietjar: m'enuieig (60)|m'avorreixo

envellint: me só envellint (19)|em dec

haver fet vell

ermel·lí (34)|ermini

esball: he fet quatre esballs (43)|em

vaig equivocar quatre vegades

esballar: m'esball (19)|m'equivoco

escàtola (19)|capsa

escoberta (17)|descobrimet

escomençar (12)|començar

escomençar: escomenç (59)|començo

escopiar: era escopiat (26)|va esclatar

escorja (69)|escorça

esgarbat (44)|malcarat

espamparriats (10)|esbatanats

espenyir: m'espenyiva

(22)|m'impulsava

espinyar: espinyi (20)|s'estira

espiritós (52)|espavilat

esporgir-se: esporgint-se (37)|abocant-se

esquerç: t'haveré fet pròpio un bell

esquerç (77)|t'hauré fet una mala

passada

esquinquides d'una xemenera

(32)|quan es cala foc en una xemeneia

esquirriar (75)|lliscar

esquitxar: esquitxen lo nas

(66)|esclafen el nas

estrac (34)|cansat

estracar: s'era estracat (40)|es va

cansar

estraquitud (10)|cansament

excusa sèria (5)|bona excusa

extraordenàries, pròpio (45)|d'allò

més extraordinàries

fam (10)|gana

fatigós (8)|pesat

fato, portar a (44)|endur-me'l

feo: un sòmiu feo (76)|un malson

fer a manco, no ne puc (34)|no puc

estar-me'n

fer de bo: si fas de bo (14)|si ets bon

noi

fer dia: quan estava fent dia (69)|a

trenc d'alba

fer veure: he fet veure (7)|vaig

ensenyar

ferramenta (26)|eines

fer-se tot vermell: fent-se tot v.

(34)|posant-se vermell

figura (7)|dibuix

finsament (69)|fins

finta: fer finta de la curar (58)|fer

veure que la cuido

fiotu d'aigua (75)|doll d'aigua

fontana (67)|font

foresta vèrgina (7)|selva verge

forment (61)|blat

forsis (16)|potser

fortunadament (17)|afortunadament

frungir: frungida (28)|arrugada

furrogar: me furrogava (75)|em remenava

fusil (75)|escopeta

Giove (16)|Júpiter

giro, lo (37)|la volta

gitar a la marina, anar a se (36)|que vagi a llançar-se a mar

gitar: l'he gitada així (12)|vaig engegar

gorbates (8)|corbates

gosar: no me l'he sabuda gosar (31)|no en vaig saber gaudir

guadanyar: guadany (46)|guanyo

guadanyar: guadanya (18)|guanya

hesitar: havia hesitat (38)|va dubtar

imagin (7)|dibuix

inhàbil: un mig inhàbil (27)|poca traça

interrompir: havia interrompit (50)|va interrompre

interrompir: s'era interrompida (29)|s'havia interromput

judiciós (8)|assenyat

jungla (7)|selva

lego (27)|de seguida; (72)|a continuació

lego lego (21)|de seguida

línees (12)|gargots

livell (8)|nivell

llamentar-se: llamentant-se (64)|queixar-se

llantió (45)|fanal

llantioner (45)|fanaler

llestr: amb pas llestr (77)|amb pas ràpid

llició (22)|lliciçó

llongària, de (52)|de llarg

llumera de la lluna (69)|llum de la lluna

llumera, una (14)|una llum

locomotiva, la (66)|la locomotora

ma... (10)|però...

maco: te prengueran per maco (77)|es pensaran que ets boig

maestós (48)|majestuós

maití (21)|matí

malvatgitat (25)|dolenteria

mandra (19)|ramat

mandró (22)|gandul

manovrador d'escambis ferroviaris (66)|el guardaagulles

Marte (16)|Mart

mastigar (7)|mastegar

matxoni, lo (59)|la guineu

memòries (75)|temples

mentres (14)|mentre

mi' (34)|vet aquí

millos (10)|milles

minyons (5)|nens

missenyor (36)|senyor

model·lo (10)|model

moltó (12)|marrà

món: tot lo món (17)|tothom

monyica de roba (66)|nina de drap

morronjar: havia morronjar un poc (35)|s'embarbussava una mica

morros (69)|llavis

muntó de gent sèria, un (8)|una pila de gent seriosa

muserola (27)|morrió

nimanco (20) ni	quefer (42) feina
ninar: l'he ninat (27) el vaig bressolar	raguines (21) arrels
no fa arrés (11) és igual	raguines (55) arrels
obscurigada (24) crepuscle	rajolons (18) rajoles
ocèan (10) oceà	raro, assai (50) molt estrany
on estic jo (11) a casa meva	rató, un (37) una rata
ors a (73) cap a	rebombar: rebombant com lo tro (66) retrunyint com el tro
palet (14) estaca	recivir: l'orde recivit (36) l'ordre rebuda
papàrius (28) roselles	refigurar: refigurava (7) representava
parapit (71) barana	refiutat (12) rebutjat
pardals (32) ocells	repetir: havia repetit (32) va repetir
part del tort, fer passar de la (29) fer confondre	resparmiar: se resparmien (67) s'estalvien
penja-penja, amb les anques (73) amb les cames penjant	risada (14) riallada
per plaier (10) si us plau	rísquiús (22) riscs
plegat a damunt (26) inclinat sobre	rugues (32) erugues
plegues, les (68) els plecs	salit (56) salat
poal (71) galleda	salvo (26) fora
Polo Nord (52) pol Nord	sapient (48) savi
poma, l'arbre de (59) la pomera	segret (20) secret
pòpul (17) poble	segret (64) secret
posento (28) cambra	sèmplices (27) senzilles
posto: al posto d'estrelles (77) en comptes d'estrelles	sendedemà, lo (61) l'endemà
potestat (36) poder	serpent boa, un (7) una boa
pregontes (13) preguntes	sicom (36) com que
prompt, és tot (71) tot està a punt	simitjant: més simitjants possible (19) tan bé com pugui
pròpio a l'hora (28) just a l'hora	sòlitàment, dieva (35) solia dir
pròpio això (43) això mateix	sombrosa (29) espantadissa
pròpio com la voliva (12) és exactament així que volia!	sòmiu (68) somni
provista (68) provisió	sonallosos (77) cascavells

sufrir: jo estigui sufrint (77) pateixi	tratxes (73) petjades
tallola (71) poliça	treball (8) ofici
tana (61) cau	trono (34) tron
temir: jo no tim arrés (34) no em fan por	tros de taula (10) rai
temptatiu (19) temptatives	turn (52) torn
tenir de bastar: tenguessin de bastar (5) n'hi ha prou	unflar: el fa unflar d'orgull (26) s'infla tot d'orgull
tenir de bo: lo que té de bo (14) el que està bé	vendedor (67) venedor
tenir menester: té verament menester d'ésser consolada (5) necessita molt que la consolin; tenen sempre menester (8) necessiten; tenc menester (11) necessito	Vènere (16) Venus
tiquirriar: haviat alhora tiquirriat lo rei (38) es va afanyar a cridar el rei aleshores; no havia tiquirriat (79) no va fer ni soroll	verament (10) de veritat
tratendre (28) contenir	veré (73) verí
tratendre: arrés pel tratendre (75) res per retenir-lo	vestició (28) empolainament
tratenir: no te tratenguis (34) no t'entretenguis	viatjadors (66) viatgers
	voler bé: no ha mai volgut bé a ningú (26) no ha estimat mai ningú; té vull bé (32) t'estimo
	volta (7) vegada
	xerpa (75) bufanda
	xufos de cabells (69) flocs de cabell

Què és un dialecte en el segle XXI, quan tothom va a escola, a l'institut i a la universitat, escolta la ràdio i la televisió i usa Internet? No és fàcil respondre a aquesta qüestió, però la realitat, sempre pertinaç, ens continua dient coses: "l'ésser que es pot comprendre és llenguatge" (Gadamer, 965). I llenguatge precisament és *Lo Petit Príncip* "traduït en alguerès de Carla Valentino" l'any 2015. El buidatge que n'acabem de fer ens mostra una *selfie* o autofoto ben singular del dialecte alguerès (i de les seves fronteres). Darrere de tot dialecte hi ha alguna cosa que identifica un grup humà singular. La guineu *-lo matxoni* dels algueresos– deia a lo Petit Príncip:

"Adiós", li havia dit lo matxoni, "ecco, lo meu secret. És assai sèmplice: se veu bé solament amb el cor. L'essencial és invisible al ulls." (64)

Obres citades

- Bosch Rodoreda, A. *El català de l'Alguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- . "El català de l'Alguer, entre la desaparició i la dissolució." En E. Boix-Fuster coord. *Els futurs del català. Un estat de la qüestió i una qüestió d'estat*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2008. 163-178.
- Budruni, A. *Breu història de l'Alguer. Del Neolític fins al 1720*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010.
- Campus, E. & C. Valentino. "L'Alguer." *Divèrsia. Revista de la càtedra sobre diversitat social de la Universitat Pompeu Fabra* 7 (2015): 83-102.
- Caria, R. *L'Alguer. Un popolo catalano d'Italia*. Sassari: Gallizzi, 1981.
- . *L'Alguer, llengua i societat. La minoria catalana entre passat i futur*. Sassari: Edes, 1987.
- . "El català a l'Alguer: apunts per a un llibre blanc." *Revista de Llengua i Dret* 46 (2006): 29-102.
- Cortelazzo, M. *Avviamento critico allo studio della dialettologia italiana I. Problemi e metodi*. Pisa: Pacini, 1969.
- Farinelli, M. A. *Un arxipèlag invisible. La relació impossible de Sardenya i Còrsega sota nacionalismes (segles XVIII-XX)*. Tesi doctoral. Barcelona: UPF, 2013.
- . *Història de l'Alguer*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2014.
- Ferrer, J. & R. Gómez-Ten. "Un estudi no conegut de Pompeu Fabra." *Llengua Nacional* 59 (2007): 27-37.
- Gadamer, H. G. *Hermeneutik I: Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen hermeneutik. Gesammelte Werke*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1986, vol. 1.
- Guarnerio, P. E. "Il dialetto catalano d'Alghero." *Archivio Glottologico Italiano* IX (1886): 261-364.
- . "Brevi aggiunte al lessico algherese." En *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona, 1908. 83-84 i 165-168.
- Institut d'Estudis Catalans. *El català de l'Alguer: un model d'àmbit restringit*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Biblioteca filològica 48), 2003.
- Kuen, H. "El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana." *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* V (1932): 121-177 i VII (1934): 41-112.
- Milà i Fontanals, M. "La llengua catalana a Sardenya." *Lo Gay Saber* 29 (1869): 225-226.
- Saint-Exupéry, A. *El Petit Príncep* [Traducció catalana d'Anna i Enric Casassas]. Barcelona: Empúries, 1998.
- . *Lo Petit Príncep* [Traducció en alguerès de Carla Valentino]. Núoro: Papiros Edicions, 2015.
- Toda i Güell, E. *Un poble català d'Itàlia: l'Alguer*. Barcelona, 1888.
- . *Records catalans de Sardenya*. Barcelona, 1903.
- Veny, J. & M. Massanell. *Dialectologia catalana. Aproximació pràctica als parlars catalans*. Barcelona/Alacant/València: Universitat de Barcelona/Universitat d'Alacant/Universitat de València, 2015.